

Судалгааны Тойм

№18 | WWW.FORUM.MN | БОДЛОГЫН ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ | СУДАЛГААНЫ САН | ВИДЕО

МОНГОЛ УЛСАД ГЭМТ ХЭРГИЙН ХОХИРЛЫГ ҮНЭЛЖ, ТОГТООЖ, НӨХӨН ТӨЛҮҮЛЖ БУЙ НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

ТОВЧ ТАЙЛБАР

Хүний зөрчигдсөн эрхийг сэргээх асуудал нь эрх зүйн харилцаанд юу юунаас илүү чухал билээ. НҮБ-ын Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт болон Монгол Улсын Үндсэн хууль (МУҮХ)-д “бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх эрх”-ийг хуульчилсан байдаг. Тухайлбал, “төр иргэнийхээ эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг нь сэргээх үүргийг хариуцах” тухай МУҮХ-ийн арван зургаадугаар зүйлийн арван дөрөв дэх хэсэгт иргэнд “...бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх эрхийг...”, арван есдүгээр зүйлд төрийн “хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг” тус тус заасныг хэрэгжүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд гэмт хэргийн хохирлын талаарх уламжлалт ухагдахууныг өөрчилж, гэмт хэргийн улмаас

учирсан хохирол, хор уршгийг тогтоох, тодорхойлох, мөнгөн дүнгээр илэрхийлж нөхөн төлүүлэх материаллаг болон процессын эрх зүйн шинэ орчин бүрдсэн. Гэвч гэмт хэргийн хохирлыг тогтоох, үнэлэх ажиллагаа одоо ч хуучин арга барилаар явагдаж, хохирол нөхөн төлүүлэх, хохирогчийн эрхийг нөхөн сэргээх явдал хангалтгүй байна гэх шүүмжлэл хэргийн оролцогч талуудаас гарсаар байна. Иймд эдгээр материаллаг болон процессын хуулиудад гэмт хэргийн улмаас хохирогчид учирсан эдийн болон эдийн бус хохирол, хор уршгийг тогтоох, үнэлэх, нөхөн төлүүлэх ажиллагаа үр дүнтэй явагдаж байгаа эсэхийг судлан тогтоох шаардлагатай болсон юм.

Уг тоймоор судалгааны гол үр дүн, санал, зөвлөмжийг уншигчдад хүргэхийг зорьсон бөгөөд судалгааг бүрэн эхээр нь www.forum.mn сайтаас татаж үзнэ үү.

СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Судалгааны хүрээнд шинэ хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдлыг тодруулах, түүнд дүн шинжилгээ хийхийн тулд цагдаагийн байгууллага,

прокурор, шүүх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас гаргадаг албан ёсны тоон мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийв. Шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулиар 2017 оны

7 дугаар сарын 1-ээс 2019 оныг хүртэлх хугацаанд гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын хэмжээг тогтоож, нөхөн төлүүлсэн байдлыг хэрэг бүртгэх, мөрдөн шалгах, шүүн таслах ажиллагааны шат тус бүрээр тоо бүртгэлийн аргаар судаллаа. Чанарын судалгааг явуулахдаа Эрүүгийн хуулийг хэрэглэж шүүхээр шийдвэрлэсэн хэргүүдээс гэмт хэргийн төрөл, хохирол болон хор уршгийн төрөл тус бүрээр

СУДАЛГААНЫ ДҮН

Монгол Улсад гэмт хэргийн улмаас хохирогчийн эрхийг хангах чиглэлээр хууль зүйн зохицуулалт шинэчлэгдсэн хэдий ч түүнийг хэрэгжүүлэх арга барил шинэчлэгдээгүй, тодорхой аргачлал, журмуудыг шинээр батлан хэрэгжүүлээгүй, мөн хууль сахиулагчдын хуучин хэвшмэл хандлагаас шалтгаалж гэмт хэргийн улмаас хохирсон хохирогчийн эрхийг хангах, түүнийг нөхөн сэргээх байдал хангалтгүй байна. Хууль тогтоогчийн үзэл санаа буюу хохирогчийн эрхийг хангахад ахиц дэвшил гаргах, хохирол, хор уршгийн төрөл хэмжээг үнэлж, түүнийг барагдуулах байдалд ахиц гаргах хуулийн зорилт үндсэндээ хэрэгжээгүй гэж үзэж болохоор байгаа бөгөөд үүнд хууль сахиулагч, прокурорын ажил дүгнэх үзүүлэлт, хохирол, хор уршгийг үнэлэх хуучин заавар, дүрэм, журмууд тодорхой нөлөө үзүүлсэн байх магадлалтай.

Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийн хохирол, хор уршгийг мөнгөн дүнгээр үнэлэн тогтоох практик янз бүрээр тогтож байгаа бөгөөд ихэнх мөрдөгч, прокурор, шүүгчээс гэмт хэргийн хор уршгийг иргэний гэм хор, 2002 оны Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль үйлчилж байх үед тогтсон эрүүгийн процесс дахь иргэний нэхэмжлэлтэй андуурах, хольж хутгах зэрэг ойлголтын зөрүү гарсаар байгаа нь

түүвэрлэн сонгож хавтаст хэрэгт дүн шинжилгээ хийх аргаар судлав. Түүнчлэн дээр дурдсан хугацаанд эрүүгийн хэрэгт учирсан хохиролтой холбогдуулан гаргасан иргэний нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийг мөн түүврийн аргаар сонгож, дээрх аргаар судаллаа. Энэ хүрээнд 2017-2018 онд үйлдэгдсэн, мөн түгээмэл үйлдэгддэг 12 төрлийн гэмт хэргийг сонгон авсан болно.

хуулийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна гэж үзлээ. Цаашид гэмт хэргийн хохирол, хор уршгийг тогтоох, үнэлэх, барагдуулах талаар мөрдөгч, прокурор шүүгчийн ур чадварыг сайжруулах, нэгдсэн ойлголтыг сургалтаар олгох шаардлагатай.

Судалгааны явцад өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн улмаас учирсан эд хөрөнгийн хохирлыг практикт харилцан адилгүй хэмжээгээр тогтоож буй дур зураг ажиглагдлаа. Хууль тогтоогчийн үзэл санаа, хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас үзвэл, хөрөнгийн хохирлыг эд хөрөнгийн болон эдийн бус хөрөнгө гэсэн байдлаар ангилж түүний шинж байдлыг мөрдөн шалгах ажиллагаагаар тогтоож, шүүх үнэлэх замаар хохирлыг тогтоохоор тусгажээ. Өнөөгийн байдлаар өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг хэрхэн үнэлэх аргачлал, үнэлгээний журмыг шинэчлээгүйгээс 1992 оны Нийслэлийн Ардын депутатуудын хурлын тогтоолоор баталсан “Эд зүйлийн үнэлгээ” гэсэн хуульд байхгүй ухагдахуун, хуучин аргачлалыг хэрэглэж, шүүх ажиллагааны явцад дээрх байдлаар эд зүйлийг үнэлж тогтоон хэргийг шийдвэрлэж байна.

Практикт яг адил нэр төрлийн, ижил үнэтэй эд зүйлийг хэт ялгамжтай байдлаар үнэлж байна. Эд зүйлийг хөрөнгийн үнэлгээний байгууллагууд

өөрийн үзэмжээр үнэлж, хохирогчийн үнийн саналаас ихэнхдээ бууруулан үнэлэх, эсхүл адил арга замаар хохирол учруулсан гэмт хэрэгт өөр өөр үнийн дүн тогтоож үнэлгээ хийж байна. Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн шалгах, шүүхээр хэргийг хянан хэлэлцэх шатанд гэмт хэргийн улмаас учирсан хор уршгийг тодорхойлох ажиллагаа огт хийгдэхгүй байгаа бөгөөд төрийг төлөөлөн оролцож байгаа субъект, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, тэдгээрийн өмгөөлөгч энэ талаар санаачилга гаргадаггүй.

Эрүүгийн хуульд тусгасан эрүүл мэндийн хохирлыг ялгаатай байдлаар шийдвэрлэж байгаа ба яг адилхан эрүүл мэндийн хохирол болох хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд гэмтлүүд дээр эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг авсан байдал, ахинэмчлүүлсэн санхүүгийн чадамж зэргээс хамааран илт ялгаатай байдлаар шийдвэрлэжээ. Мөн хүний амь насны тухайд оршуулгын зардлын хэмжээнд л шийдвэрлэж байгаа нь анхаарал татаж байна.

Гэмт хэргийн улмаас бусдын сэтгэл санаанд учирсан хохирлыг нөхөн төлж, үнэлж байгаа шүүхийн практик туйлын хангалтгүй байна. Сэтгэл санааны хохирлыг үнэлэх, үнэлгээжүүлэх, тооцох аргачлал, эрх зүйн орчин дутмаг байгаагаас гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг Эрүүгийн шүүхийн шатанд ч тэр, иргэний нэхэмжлэл гаргах замаар иргэний шүүхийн шатанд ч тэр нөхөн төлүүлж чаддаггүй

ЗӨВЛӨМЖ

Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлж, гэмт хэргийн улмаас амь нас, сэтгэл санаа, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, эдийн бус хохирлыг мөнгөн дүнгээр үнэлэх, тооцох аргачлалыг бий болгох шаардлага зүй ёсоор урган гарч байгаа тул хууль тогтоомж, эрх

байдал хэвээр байна. Үүний улмаас хохирогч сэтгэл санааны хувьд хохирсныг нотолж, тогтоож чадахгүй байх, эсхүл иргэний журмаар нэхэмжлэх эрхтэй гэж шийдвэрлэдэг практик тогтжээ. Шүүхийн практик судалгаанаас харахад эдийн бус хохирлыг мөнгөн хэлбэрээр арилгуулахаар гаргасан нэхэмжлэлийн ихэнхийг хэрэгсэхгүй болгох, нэхэмжлэлийн шаардлагын хэмжээг эрс багасгах гэх мэтээр шийдвэрлэдэг ажээ.

Мөн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын шинж чанар, хэр хэмжээг нотлох, нэхэмжлэлийг хангах арга хэмжээ авах ажиллагаа төдийлөн хийгддэггүй нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны практикаас харагдсан юм. Монгол Улсын шүүхийн практикт гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг төрөл тус бүрээр нь тооцож, үнэлж чадахгүй байгаа нь ХЗДХЯ, ЭМЯ, Сангийн яам зэрэг хуулиар үүрэг хүлээсэн байгууллагууд Эрүүгийн хууль тогтоомжийг дагаж гарах бие махбодын, сэтгэл санааны, эдийн болон эдийн бус хөрөнгийг үнэлэх аргачлалыг шинээр батлан гаргаж, хэрэгжүүлээгүйтэй шууд холбоотой. Энэ бүхнээс гэмт хэргийн хохирогчийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор төрөөс хохирол, хор уршгийг барагдуулдаг үндэсний тогтолцоо бүрдүүлэх шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрлээ.

зүйн зохицуулалтыг боловсруулах цаг үеийн шаардлага тулгарч байна. Үүнд:

- Эрүүгийн хууль тогтоомжийн шинэчлэлд нийцүүлэн гэмт хэргийн хохирол, хор уршгийг тогтоох, үнэлэх, нөхөн барагдуулах суурь тогтолцоо бүрдүүлэх;

- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу гэмт хэргийн улмаас учирсан эд хөрөнгийн хохирлыг шинжээчээр тогтоолгох заалтыг хэрэгжүүлэх, мөрдөгчийн магадалгаа гаргах ур чадварыг сургалтаар нэмэгдүүлэх;
- Эрүүгийн хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нийцүүлэн гэмт хэргийн улмаас эд хөрөнгө, бие махбод, сэтгэл санаанд учирсан хохирлын үнэлгээний заавар журам, аргачлалыг шинээр боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- Гэмт хэргийн хор уршгийг үнэлэх илтгэлцүүр, жишиг гарган мөрдүүлэх.

Тухайлбал, хүний эрүүл мэндэд хохирол учруулсан хэргүүдийн хувьд гоо сайхныг алдагдуулсан байдал, эмчилгээ хийлгэсэн хугацаа, хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хэмжээ (өөрөө явж чадахааргүй асаргаа сувилгаа шаардлагатай, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон гэх мэт) зэрэг шалгуур үзүүлэлтийг харгалзан үзэх;

- Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын хэмжээг бодитой тогтоох, бодит үнэлгээг гаргуулах, нөхөн төлөлтийг баталгаатай болгох зорилгоор, хөрөнгө битүүмжлэх, хөрөнгийн шилжилт хөдөлгөөнийг хянах, хязгаарлах ажиллагааг мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад өргөн хэрэглэх.

СУДЛААЧИД:

Г.Эрдэнэбат Монголын Криминологичдын Холбооны Ерөнхийлөгч
 Б.Мөнхдорж, Хууль зүйн доктор, ДХИС-ийн Боловсрол судлалын төвийн эрхлэгч
 Н.Туяа, Хууль зүйн доктор, Монголын Криминологичдын Холбооны удирдах зөвлөлийн гишүүн
 Г.Оюунболд, Хууль зүйн магистр, Монголын Криминологичдын Холбооны Сургалт, судалгаа эрхэлсэн дэд захирал
 О.Мөнхцэцэг, Хууль зүйн магистр
 А.Еркегүл, Хууль зүйн магистр, Баян-Өлгий аймгийн Прокурорын газрын хяналтын прокурор
 Б.Ариунтуяа, СХД-ийн шүүхийн шүүгчийн туслах
 Б.Ариунжаргал, ХЗҮХ-ийн эрдэм шинжилгээний ажилтан

СУДАЛГААНЫ ТОЙМ БОЛОВСРУУЛСАН:

Г. Оюунболд, Монголын Криминологичдын холбооны Сургалт, судалгаа хариуцсан дэд захирал, Хууль зүйн магистр

САНАЛ, ШҮҮМЖ ӨГСӨН:

ННФ-ын Хуулийн хөтөлбөрийн менежер, Б.Хишигсайхан

